

Kapitel 43. Demokratiets værdi

43.1. Indledende

Hvorfor er demokrati værdifuldt? Hvad er den normative begrundelse for demokrati?

Oftest besvares dette spørgsmål ved at forfatteren giver en abstrakt analyse af nogle traditionelle grundværdier, især frihed og lighed, og derefter søger at vise at én af dem i særlig grad tilgodeses af demokratiet (fx Ross, 1946, eller Pennock, 1979).

Fremgangsmåden her er en anden. I Kapitel 41 bestemte vi hvad demokratiet er, nemlig en særegen kombination af politisk lighed, politisk frihed og flertalsstyre, med førstnævnte bestemmelse som det dominerende element. Hvis denne analyse er rigtig, er det dermed sagt at den normative begrundelse må bestå i at argumentere for at netop disse tre elementer er værdifulde, med politisk lighed som den overordnede værdi; gennem en explicitering af samvirket mellem bestemmelserne søger jeg at afdække hvori demokratiets værdi består. Dette er et objektivi spørgsmål, for denne analyse kan være rigtig eller forkert; men der er naturligvis ingen logisk tvang til at acceptere denne værdi.

43.2. Demokrati som metaværdi

I de teorikritiske kapitler har jeg søgt at argumentere imod intentionalt demokrati i dets forskellige udformninger. Problemet er at hvis demokratiet skal producere beslutninger, der tilgodeser de fattiges interesser (proletarisk demokrati) eller det almene vel (idealistisk demokrati), indskrænkes vælgerens frihed, fordi meninger, der er i strid med disse målsætninger, delegitimeres. Det er uforeneligt med politisk frihed at lægge demokratiets mening udenfor proceduren, i dens resultat. Jeg kan ikke vise at et eller andet intentionalt demokratibegreb er 'forkert', kun at omkostningen er en undertrykkelse af vælgeren; og at den helt frie vælger formentlig er et nødvendigt element i 'demokrati', således som dette ord normalt bruges i vore dage. Det er ikke gratis at operere med et 'fyldigt' demokratibegreb.

For Arrow er demokratiet nok en beslutningsproces, nemlig flertalsvalg med lige indflydelse, men dets **mening** og dermed **værdi** ligger hinsides denne proces, i dens resultat; ellers ville der ikke være nogen grund til at blive forurologet over at den kollektive beslutning ikke på rationel vis

sammenfatter de mange enkeltvalg. Arrow frygter at hans resultat kan sætte spørgsmålstejn ved procedurens mening og legitimitet, på samme måde - vil jeg tilføje - som vi må tage en matematisk teknik op til revision, hvis den ikke kan løse et problem eller hvis den giver løsninger, der af forskellige grunde er utroværdige. Det er svært at undgå den konklusion at den demokratiske procedure bør erstattes af en anden, der ud fra Arrow's rationalitetskriterium er mere optimal.

Dette er de negative argumenter for at lægge demokratiets mening og værdi i selve proceduren, uanset dens resultat.

Vi kan anskue forholdet mellem intentionalt og proceduralt demokrati fra en anden vinkel.

Umiddelbart synes demokratiet at indebære en modsigelse, udtryk i Wollheim's paradox:

"if a man expresses a choice for A and the machine /dvs. den demokratiske procedure med flertalsafgørelse/ expresses a choice for B, then the man, if he is to be a sound democrat, seems to be committed to the belief that A ought to be the case **and** to the belief that B ought to be the case" (Wollheim, 1962: 78f).

Exempelvis er en borger tilhænger af nedrustning, men flertallet vedtager at opruste. Det bringer iflg. Wollheim vor pacifist i et moralsk dilemma. For at være tro mod sig selv skal han gå ind for afrustning, men for at være tro overfor sine demokratiske værdier skal han gå ind for militarisering. Vi har en modsætning mellem meningens indhold og dens sociale - demokratiske - form, mellem intentionalt og proceduralt demokrati.

Jeg mener at det er forkert at kalde dette 'demokratiets paradox', for det er et alment moralsk problem at jeg til tider vil ét, men at min følelse af moralsk forpligtethed overfor andre gør at jeg også vil noget andet. Indenfor politik kunne vi få det samme problem - hvis det er et problem - såfremt vor pacifist lever under et diktatur uden politisk frihed; det kunne jo tænkes at han er tilhænger af dette system, men at diktatoren står for en militaristisk politik. Pacifisten er stadig i et dilemma, hvilket viser at problemet intet har at gøre med demokrati.

Det har løsningen derimod: Demokratiet er, indenfor det politiske område, en løsning på det nævnte paradox. At vor pacifist er demokrat (i procedural forstand) **betyder** at han mener at landet skal militariseres, selvom han personligt er imod. Det **betyder** at vore forskellige meninger

om beslutningens konkrete indhold underordnes vor fælles mening om at proceduren skal respekteres, således at vi får et værdihierarki, hvor proceduren ligger øverst som en metabestemmelse, en **metaværdi**; Ross (1946: 136 og 149) skriver tilsvarende om demokratiet som en 'overideo-logi'.¹

Man kan diskutere om dette er **rimeligt**, og en inkarneret pacifist kan tænkes at afvise denne prioritering og begynde at ødelægge kampvogne, uanset afstemningsresultatet, eller på anden vis melde sig ud af demokratiet (fx ved at emigrere). Men i så tilfælde burde han slet ikke deltage i afstemningen, for det ville være selvmodsigende - og snyd - at acceptere demokratiet ved at stemme og derefter nægte at acceptere resultatet.²

Derimod kan der ikke være tvivl om at dette er hvad proceduralt demokrati **indebærer**, ej heller om at paradoxet ikke er en moralsk modsigelse. Det ville kun være tilfældet, hvis de to værdier - pacifisme og demokrati - befandt sig på samme værdilogiske nivo; tilsvarende er der ikke nogen dybsindige logiske eller moralske problemer involveret i at jeg foretrækker ris, men bøjer mig for familiens ønske om kartofler. En modsigelse ville der kun være tale om, hvis beslutningens indhold var i strid med en af det procedurale demokratis tre nødvendige bestemmelser, altså selv havde et bestemt proceduralt indhold.

Som påpeget af Weale bliver problemet uhåndterligt, fordi Wollheim ubevidst antager at når vælgeren mener at A er den bedste politik, må vælgeren også mene at denne politik skal virkeliggøres, altså blive lov:

"All we need at this point to do is to introduce the distinction between thinking that a policy is best and thinking that it ought to be enacted. There is no inconsistency in thinking that policy A is best but policy B ought to be enacted" (Weale, 1999: 197).

Med reference til vort eksempel: Vælgerens mening er pacifistisk, mens hans mening om denne mening - altså metamening - er at pacifismen kun skal være lov, hvis et flertal går ind for det.

Hvis meningerne i stedet opfattes som stående på samme logiske nivo, således at vælgeren både mener at A skal være lov og **ikke** mener dette, har vi en ægte modsigelse, og den forsvinder kun, hvis vælgeren forkaster den ene konkrete mening, A eller B. Men ligegyldigt hvilken mening, der forkastes, bliver resultatet udemokratisk: Hvis vor vælger fastholder A (fordi han finder denne mening rigtig), vil det være moralsk faneflugt ikke med alle midler at kæmpe for dette synspunkt; de andres

mening bliver ligegyldig og vedkommende opkaster sig - i hvert fald i tanken - til diktator. Hvis vælgeren i stedet fastholder B (fordi der er flertal for dette), vil det være selvmodsigende stadig at gå ind for A; flertalsmeningen B er den rigtige eller gode, hvilket stempler vælgerens personlige mening som forkert eller ond, og derfor må den frafalde. Når dilemmaet 'løses' på samme måde som Alexander løste den Gordiske Knude, bliver resultatet en ophævelse af demokratiet, i det første tilfælde fordi flertalsprincippet sættes ud af kraft, i det andet tilfælde ved at den politiske frihed annulleres (eller i hvert fald bliver uden ræson).

Når vor pacifist har tabt afstemningen, er han forpligtet til at betale de extra skatter til oprustningen og måske endog acceptere at blive soldat. Men hvis han og hans meningsfæller også skulle skifte opfattelse, ville det ikke kunne undgå at komme i strid med **vælgernes** ytringsfrihed, altså den politiske ytringsfrihed, med mindre forsvarsspørgsmålet permanent unddrages den demokratiske beslutningsproces, altså 'afpolitiseres' (i hvilket tilfælde det ikke er udemokratisk at undertrykke meningen).

Den intentionale demokratiforståelse har imidlertid denne undertrykkelse som konsekvens, uagtet at Rousseau ikke ville kalde det 'undertrykkelse' når borgerne måtte indrette deres meninger efter Almenviljen: Afvigelse viste jo blot at de havde 'taget fejl', at deres sande – om end ubevidste - mening som statsborger var blevet forvirret af privatpersonens empiriske interesser. Når sandheden eller den objektivt rigtige løsning er fundet, viser uenighed behov for belæring; hvis flertalsstyrer hyl-des – det er lidt tvivlsomt hos Rousseau – lyder devisen at 'flertallet har altid ret'. Dette 'princip' kan imidlertid lede til selvmodsigende resultater, såfremt der stemmes flere gange om samme emne. Vi risikerer nemlig at flertallet om et år er skiftet til fordel for afrustning, men militarisering og afrustning kan ikke begge være 'ret' i betydningen 'rigtig'. I totalitære regimer, især det stalinistiske, har vi set disse tendenser **in extremis**. Det at ændre opfattelse, så den harmonerer med partilinen, skal her ses som en kær befrielse fra tidligere vantro, snarere end som undertrykkelse; men samtidig må selv radikale skift i den officielle politik - fx fra enhedsfront før 1935 over antifascistiske folkefront til forståelse med fascismen (1939-41) – ikke fremstå som simpel tilpasning til skiftende vilkår; den aktuelle politik er altid absolut sand og derfor må existensen af den tidligere – og modstridende – partilinie undertrykkes, bl.a. ved at omskrive historiebøgerne. Idealet er én mening, blandt borgerne og over tid.

Hvis demokratiet derimod begribes og legitimeres proceduralt, bliver det klart, hvorfor mindretallet ikke behøver at skifte mening i overensstemmelse med loven, altså flertallets opfattelse. Militarisering er nu ikke værdifuld **i sig selv**, altså iflg. sit indhold, men i kraft af den procedure gennem hvilken den er vedtaget. Derfor indebærer det ikke en normativ inkonsistens at have en ny afstemning om et år, hvor flertallet måske er skiftet til fordel for afrustning. Kun fordi den oprindelige militariseringsbeslutning ikke i sig selv var 'rigtig' og 'god', giver det mening at vælgeren har ret til at fastholde sin pacifistiske mening, også efter at beslutningen er truffet. A kan hævde at han **har** ret, selvom han ikke har **fået** ret.

- Wollheim's paradox har været meget diskuteret. Barry (1962: 58ff og 293f) gør rigtigt opmærksom på at den, der som **eneste** værdi har at flertallet skal bestemme, dermed afskriver egne substantielle værdier og må mene at det er ligegyldigt **hvad** flertallet bestemmer. Hans egen løsning af paradoxet består i at skelne mellem 'primary wishes' (her A) og 'corrected wishes' (B), som tager højde for flertallets synspunkt. Da han ikke skelner mellem meningen som sådan og meningen om hvorvidt meningen skal være lov, bliver hans løsning uklar; han skriver at 'one should not always wish one's (primary) opinions to win', men det er da galt eftersom vor pacifist naturligvis ønsker 'at vinde', i betydningen 'vinde flertal', og udtrykket 'corrected wish' er under alle omstændigheder kritisabelt, fordi det mere end antyder at det oprindelige ønske bør revideres efter devisen 'flertallet har altid ret' (dette er dog ikke Barry's egen tolkning).

Wollheim prøver selv at løse paradoxet ved at skelne mellem direkte og indirekte ('oblique') moralske principper, hvor 'murder is wrong' er eksempel på det første, 'what is willed by the people is right' på det andet. Dette er et skel mellem substantielle og procedurale værdier, men hans løsning bliver alligevel uklar, hvilket skyldes at han tolker vælgerens præference for A som et ubetinget ønske om at A skal gennemføres; denne præference bliver dermed selv en procedural værdi, hvorfor valget mellem A og B bliver et valg mellem to hinanden udelukkende procedurer (skal jeg eller flertallet bestemme?).

Deltagerne i den efterfølgende diskussion (Schiller, 1969, Goldstick, 1973, Honderich, 1974, og Harrison, 1993: 223ff) var utilfredse med Wollheim's løsning, men da heller ikke de skelnede mellem meningens rigtighed og dens 'enactment' kunne de ikke finde en udvej af paradoxet; Harrison mener end ikke at der **er** en løsning, dvs. han opfatter paradoxet som en modsigelse som vi må leve med. Først Wealy fandt løsningen.

43.3. Demokrati som meningernes ligeværdighed

Demokratiet er smukt fordi mennesket frit og effektivt kan udtrykke og fastholde sin mening om samfundet; selvom denne mening sjældent effektueres, respekteres den altid. Demokratiet giver dermed en **værdighed** til mennesket, i dets egenskab af aktiv samfundsborger eller politisk subjekt. Jeg taber ikke ansigt efter at have tabt en afstemning, for jeg kan stadig fastholde at have ret.

Endnu er vi imidlertid ikke kommet til demokratiets kerneværdi.

Demokratiet giver en løsning på Wollheim's paradox, således at politisk frihed (til at være pacifist) forenes med troskab overfor flertallets beslutning. Men som vi så i Kapitel 41.2.2 er demokratiet ikke det eneste system, der tillader politisk frihed. Vi kan udmærket tænke os et system med ytringsfrihed og almen stemmeret, men hvor stemmerne ikke er vægtet lige, således at magten ikke nødvendigvis ligger hos flertallet. Derfor kan demokrati ikke begrundes med henvisning til at det sikrer politisk frihed, dermed værdighed.

Hvad der **er** specifikt for demokratiet er den politiske lighed. Da dette er demokratiets grundbestemmelse, må det også være demokratiets grundværdi. Politisk lighed betyder at alle meninger tæller lige; de har lige stor værdi. De er altså **ligeværdige**, skønt de er af vidt forskelligt og ofte modstridende indhold.

Hvis disse meninger havde værdi i kraft af deres konkrete indhold, ville demokratiet bygge på en åbenbar normativ modsigelse, for hvis nedrustning er værdifuld er oprustning det ikke; derfor måtte én af meningerne ekskluderes. Meningernes ligeværdighed ville bero på deres lighed, forstået som ensartethed, men det er i klar strid med demokratiets politiske frihed, hvis kun én mening (indenfor et bestemt område) var legitim.

Politisk lighed er så besynderligt at det kræver en forklaring. Det umiddelbare er at meningerne tæller forskelligt, fordi de er forskellige. Sådan tænkte man i før-demokratiske tider, hvor man vægtede meningerne efter det politiske subjekts kvaliteter (klog eller dum, rig eller fattig, god eller ond), og sådan tænker vi i valgkampen, der også er før-demokratisk, fordi den politiske lighed først manifesterer sig på selve valgdagen, når stemmerne tælles op; før valgdagen vil SFeren ikke acceptere at den konservatives mening er lige så god som hendes egen.

Vi har set de negative begrundelser for denne ligeværdighed i Kapitel 37.4. Hvis meningerne beror på værdier, kan ingen erklæres rigtigere end andre, eftersom man ikke kan slutte fra 'er' til 'bør'; og hvis de beror på

interesser, vil vi tilsvarende lede forgæves efter objektive grunde til at tilgodese én interesse, dermed mening, frem for en anden. Denne skepticisme var bidraget fra Hume og Marx.

Bemærk at demokratiet kun tildeler os samme værdi i vor rolle som politiske beslutningstagere (vælgere). Politisk ligestilling indebærer ikke humanisme, forstået som at menneskene som sådan er ligestillede; det er en smuk tanke at alle menneskers liv er lige meget værd - rig som fattig, sort som hvid, mand som kvinde - men en sådan værdi har ikke noget med demokrati at gøre.

Bemærk også at demokratiet ved at værdsætte det politiske menneske ikke tilskriver det asociale individ nogen værdi, tværtimod; liberalismens og demokratiets fundamentalværdier står i modsætning til hinanden, for hvis det er værdifuldt på lige fod at bestemme samfundets indretning, må det mennesker, der hævder sin selvstændighed i forhold til samfundet, være værdiløs eller endog - med Aristoteles - have negativ værdi ('idiot'). Hvis demokratiet har værdi, må denne værdi nødvendigvis være knyttet til det **sociale** menneske; hvis demokratiet er et instrument til at beskytte individet, eller på anden måde varetage dette asociale menneskes interesser, er individet værdien og demokratiet uden egenværdi.

Da vi har afskrevet alle substantielle værdier som fremmede for demokratiets essens, fordi der kan være legitim uenighed om disse, synes der kun én fælles værdi tilbage, nemlig **enigheden om at være uenige**.

Men er denne ret så negative værdi virkelig alt? Kan vi kun begrunde demokratiet normativt i en Hume'sk og Marx'sk skepticisme? Er der ikke en positiv værdi indskrevet i demokratiet?

43.4. Demokrati og fællesskab

Som vi har set kan idéerne om nedrustning og oprustning kun have samme værdi, hvis vi abstraherer fra deres forskelligartede indhold. Her vil Rousseau og Carl Schmitt argumentere for substantiel homogenisering, i den forstand at meningene skal gøres ens, men det er i strid med politisk frihed. Demokratiet indebærer en anden type abstraktionsproces, nemlig denne: Det er nødvendigt **at** vælgerne har meninger, men ligestyldigt **hvilke**, dvs. de er uinteressante black boxes; politisk lighed handler ikke om meningernes 'indre', men om deres 'ydre', dvs. **relationen** imellem dem. Dette er deres **sociale form**: At alle meninger har præcis den samme værdi.

Heri ligger videre at vor værdi som beslutningstagere ikke ligger i vor **særlige** rolle, som kapitalejer eller lønarbejder, professor eller udstødt, for som sådan er vi forskellige. Vi er politisk ligeværdige i kraft af vor ensartede og **fælles** rolle.

Det demokratiske politiske system udelukker homogenisering, men kræver dog en fællesnævner mellem medlemmerne. Grunden er simpel: Hvis jeg ikke oplever at jeg har noget som helst til fælles med de andre, hvorfor skulle jeg da acceptere at bøje mig for flertalsbeslutninger? Hvorfor skulle jeg risikere, dag ud og dag ind, at få min vilje underkendt af fremmede og uvedkommende mennesker? Hvorfor ikke emigrere eller arbejde for separatisme, som vi har set i fx Baskerlandet? Da forpligtetheden overfor fællesskabet ikke er gratis må de, der vælger at være medlemmer, tilskrive det værdi.

I et skarpt klassesdelt samfund må fællesskabsfølelsen være begrænset; således talte man tidligere om at England bestod af 'Two Nations', arbejderklassen og borgerskabet. Hver klasse havde sin kultur og sine interesser, så her måtte man nærmest – i sidste halvdel af 1800-tallet – skabe et nationalt fællesskab gennem imperialismen og et ny-iscenesat kongehus (før Dronning Victoria gjorde man ikke så meget ud af 'sælge' det royale til folket).

I vore dages demokratier er de gamle klasseskel nedbrudt, især arbejderklassen har mistet sin identitet. Til gengæld svækkes fællesskabsfølelsen af den nye polarisering mellem rige og fattige, som nyliberalismen synes at medføre; de fattige vil næppe opleve samfundet som **deres** samfund. En egalitær fordeling af indkomst og formue er ikke en betingelse for oplevet fællesskab, men en stor og stigende ulighed kan være en trussel; demokratiet synes at trives bedst i velfærdsstater, med stor indkomstudligning, mens opslutningen om demokratiet - målt i valgdeltagelse - er ringe i et meget polariseret samfund som det amerikanske.

Fællesskabet, dermed en central forudsætning for demokratiet, er ikke noget, der er der eller ej: Det må til stadighed skabes.

Formelt kræver demokratiet blot at borgerne - eller en stor del af dem - afgiver deres stemme ved valgene, men det er ikke en særlig dristig hypotese at demokratiet fungerer bedre, hvis borgerne også **deltager aktivt** i den politiske proces mellem valgene, ved at engagere sig i den politiske diskussion og påtage sig politiske tillidshverv. Men hypotesen er ikke ukontroversiel, jvf. Schumpeter's elitedemokratiske opfattelse, ifølge hvilken demokratiet fungerer desto bedre, jo mindre den inkompetente

masse blander sig.

Især de såkaldte 'deltagerdemokrater' (evt. 'radikale demokrater') har fremhævet værdien af et aktivt politisk engagement. Problemet i deres opfattelse er, mener jeg, at de tenderer mod at identificere demokrati med denne deltagelse mellem valgene, mens selve valgene nedvurderes. Pateman (1986: 45) taler nonchalant om at 'voting rules may occasionally be of concern', og Barber skriver (1984: 136) at afstemning er 'the least significant act of citizenship in a democracy' og sammenligner endog afstemning med brug af et offentligt toilet (i nogle stater i USA sætter man ikke kryds, men trækker i et håndtag), jvf. Barber, 1984: 187ff og 198ff.

Dermed åbnes for den afgrund, i hvilken der ligger 'de aktives' foragt for 'de passives' meninger og alle morsomhederne om at afgivelsen af stemmen gør vælgeren stum. Aktiv politisk deltagelse er meget væsentlig for at demokratiet kan fungere i praksis, men i Pateman's og Barber's tolkning bliver deltagerdemokrati et alternativ til proceduralt, valgbaseret demokrati. Hvis politisk deltagelse mellem valgene gøres til demokratiets kerne, er det demokratiets hjerteblod, nemlig politisk lighed, der elimineres, for denne deltagelse graduerer nødvendigvis borgerne efter deres større eller mindre aktivitet; de ressourcestærke borgere, med megen viden og erfaring, får større indflydelse end andre. Og hvis valgene nedvurderes, må det samme gælde deres resultat, altså loven, således at respekten for flertallets mening eroderer.³

Aktiv politisk deltagelse er af meget stor betydning, fordi det er herigennem at borgerne i dagligdagen kommer til at opleve sig som medlemmer af fællesskabet; at være aktiv én dag hvert fjerde år er ikke nok. Men denne aktivitet kan ikke erstatte det formelt-retlige og valgbaserede demokrati.

43.5. Afslutning

Når magten har talt må alle lyde. Det gælder både demokrati og diktatur, altså hvad enten magten ligger hos flertallet eller hos fx en monark. Vi må i vore handlinger gøre det, som magten kræver. Alternativet er anarki, dvs. fravær af et politiske system.

I systemer uden effektiv politisk frihed er magtens ord det sidste ord. Monarken eller oligarkiet tillader måske ytringsfrihed, men dette er blot tidsfordriv, for når herskerne har talt er der ikke mere at tale om. Folkets mening bliver ligegyldig, fordi den ikke kan ændre afgørelsen. Og da kun de færreste gider tænke urealisérbare tanker, vil der være en tendens til –

ytringsfrihed eller ej - at meningen følger magten; mit uvidenskabelige gæt er at en fri gallup-undersøgelse ville have vist stor tilslutning til det engelske overklassestyre anno 1880 eller til Hitler og Stalin i 1938 i deres respektive lande.

Demokratiet tillader samexistens af personlig frihed og politisk magt, vel at mærke når denne frihed forstås som retten til at ændre afgørelsen og dermed magtens karakter. Ved det næste valg kan alt forandres.

Demokratiet **indebærer** politisk frihed og dermed **værdighed** for vælgeren. Demokratiet **er** politisk lighed og dermed **ligeværdighed** blandt de politiske mennesker. Deri ligger demokratiets særegne værdi. Det giver os ikke nødvendigvis et fornuftigt og retfærdigt samfund, men det bringer os et langt stykke af vejen. Forhindringerne og mulighederne på resten af vejen diskuteres i Bog 5.

NOTER

1. "Man er demokrat, men desuden også konservativ, liberal eller socialist". Som det er fremgået er jeg enig heri, vel at mærke under forudsætning af at disse ideologier forstås som substantielle værdier; for så vidt de indeholder procedurale værdier - og det gør specielt liberalismen - er de selv 'overrideologier', hvorved en modstrid med demokratiet bliver en mulighed. - Betegnelsen 'overrideologi' stammer i øvrigt fra Tingsten.

2. At stemme ved valget er altså et løfte om at holde loven; at stemme uden at ville acceptere afstemningsresultatet er det samme som både at sige ja og nej til demokratiet.

I modsætning hertil kan en diktatorisk politiske procedure ikke forpligte undersåtterne til at adlyde; da de ikke har deltaget i beslutningsprocessen har de ikke indvilliget i dens resultat. Kravet om lovlighed må derfor begrundes på anden vis.

3. Umiddelbart skulle man forvente at deltagerdemokraterne ville opvurdere betydningen af den demokratiske proces, i forhold til dens resultater. Men det er ikke tilfældet for Pateman's vedkommende: "the justification for a democratic system in the participatory theory of democracy rests primarily on the human results that accrue from the participatory process" (Pateman, 1970: 43). Dette er et klart intentionalt demokratibegreb.